

Ana Dili Eğitimi Dergisi
Journal of Mother Tongue Education
ADED – JOMTE
www.anadiliegitimi.com

Ahmet Midhat Efendi'nin Kelime Hazinesi

*Bayram Baş**

Özet

Roman, hikâye, deneme, seyahat, makale başta olmak üzere birçok türde yüzlerce eser vermiş olan Ahmet Midhat Efendi, edebî yönden olduğu gibi eğitim açısından da değerlendirilebilecek önemli bir şahsiyettir. Yazarın Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde halkta oluşturmak istediği okuma kültürü ve yazdığı her eserde takındığı öğretmenlik üslubu ön planda olmuştur. Çalışmada, bu amaçla Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarındaki kelime hazinesi tespit edilmiştir. Yazarın otuz romanı üzerinde oluşturulan 30.000 kelimelik metin havuzunda yer alan farklı kelimeler belirlenmiş, bunlardan fiil görevinde kullanılanlar ve özel isimler ayrıca incelenmiştir. Elde edilen listelerdeki sıklığı yüksek unsurlar gösterilmiş ve örneklerden hareketle yazarın üslubu, sosyal ve psikolojik yönü, fikirleri ve eğitimsel tutumları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Midhat Efendi, kelime hazinesi, roman.

The Vocabulary of Ahmet Midhat Efendi

Abstract

Ahmet Midhat Efendi is an important person who has given hundreds of literary works arranging from story, essay, travel book to article can be examined in accordance with both literature and education. It has been emphasized that the reading culture which he tried to establish on Turkish people during the last period of Ottoman Empire and the manner in which he behaved as a teacher in all of his works. For this reason, the vocabulary of his novels has been explored in this paper. In text pool with 30.000 words; which were formed from thirty novels of him, different words have been found out and among them, verbs and special nouns have been examined in detail. The most frequent elements from the lists have been shown and some evaluations on the author's writing manner, his social and physiological sides, his ideas and educational attitudes have been done through the samples taken from these lists.

Keywords: Ahmed Midhat Efendi, vocabulary, novel.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. E-posta: bayrambas@gmail.com

Giriş

Roman, hikâye, deneme, seyahat, makale başta olmak üzere birçok türde verdiği yüzlerce eserle, Türk edebiyatında bir köşe taşı özelliği gösteren, halkın nabzını tutabilen ve bir devrin okuma malzemesinin büyük çoğunluğunu hazırlama ödevini omuzlayarak halk adamı kimliğiyle nice halefine örnek olan nam-ı diğer hâce-i evvel Ahmet Midhat Efendi, edebî, sosyolojik, psikolojik, pedagojik vb. açılardan değerlendirilebilecek önemli bir şahsiyettir. Onu önemli kılan bu çok yönlülük bir daireyi andırır ki bu dairenin merkez noktası da Ahmet Midhat Efendi'nin kıvrak, sade ve dikkate şayan dilidir.

Eserlerinde apaçık gözükten tema çeşitliliği, onun birikimli yanını göstermesi yanında kelime hazinesinin zenginliğine de ışık tutar. Bu açıdan bakıldığında, üst düzeyde üretimde bulunan bu şahsiyete, okuyucu ve dinleyicide tebessüm uyandıran mülatif bir dille Ahmet Rasim tarafından yakıştırılmış “on iki beygir kuvvetinde yazı makinesi” (Us, 1955:87) tabirine şaşmak da doğru olmaz. Velinimeti olarak bilinen Midhat Paşa'ya takındığı tutum, zihniyetinin “esnaf zihniyeti” (Tanpınar, 1997: 457) olarak değerlendirilmesi başta olmak üzere ona yönelmiş tenkitlere, gelecekte âdeta aksülamel olarak belirmiş, bu abide kişinin kendi devrine ve sonrasına tuttuğu ışığın kaynağını oluşturan birikimli söz dünyası, sade, didaktik ve enginliğiyle ortadadır. Yüzyıl önce aramızdan ayrılan Ahmet Mithat Efendi'nin bıraktığı yüzlerce eserin orijinal hâliyle bugün hâlâ okunabilecek kıvamda olması, bu eserlerin kelime hazinesinin tespit edilmesi ihtiyacını ortaya koymakla birlikte, bu ödevin bir an önce yerine getirilmesi zaruretine de ışık tutmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmamızın amacı Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarındaki kelime hazinesini nicel yönde tespit etmek ve nitel açıdan değerlendirmektir.

Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Veriler doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir. Ahmet Midhat Efendi'nin tahkiyeli eserleri veri kaynağı olarak kullanılmış, dokümanda yer alan metinlerin kelime sayımı ve analizi yapılarak toplam ve farklı, kelime kullanım sıklıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini Ahmet Midhat Efendi'nin tahkiyeli eserleri oluşturmaktadır. Bu eserler içerisinde başta romanlar olmak üzere otuz adet tahkiyeli kitap örnekleme meydana getirmektedir. Örnekleme oluşturan eserler şunlardır:

Acâyib-i Âlem, Altın Âşıkları, Arnavutlar Solyotlar, Bahtiyarlık, Cellât, Cinli Han, Çengi, Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr, Diplomalı Kız, Dürdane Hanım, Eski Mektuplar, Esrâr-ı Cinâyât, Felâtun Bey ile Râkım Efendi, Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları, Gönüllü, Gürcükızı Yahut İntikam, Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Estrar, Haydut Montari, Hayret, Henüz 17 Yaşında, Hüseyin Fellâh, Kafkas, Karnaval, Müşahadat, Paris'te Bir Türk, Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi, Süleyman Muslî, Vah, Yeryüzünde Bir Melek, Zeyl-i Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Estrar.

Örnekleme oluşturan eserlerden her birinin ilk 1000 kelimesi seçilmek suretiyle, tüm eserlerden toplam 30.000 kelime, elektronik ortama aktarılmıştır ve bir metin havuzu oluşturulmuştur. Havuzda bulunan *ayrı yazılan birleşik kelimeler* TDK'nin Yazım Kılavuzu'na (2005) göre “+” işareti ile birleştirilmiştir: *kız+kardeş, üvey+ana, gece+yarısı* vb. Metinlerde yer alan izafet terkipleri ve başlarına “*” işareti konulan özel isimler de benzer şekilde “+” işareti ile birleştirilmiştir: *şirket-i+hayriyye, alem-i+tabiat, defn-i+emvat, *pantolon+bey, *sohbet+ağa* vb. Daha sonra da Simple Concordance Program 4.07 yazılımı ile metin havuzunun ham listesi çıkarılmıştır. Listedeki kelimelerin çekim ekleri kontrol edilerek silinmiş ve kelimeler kök ya da gövde biçimlerinde birleştirilmiştir. Fiiller “-” işareti ile gösterilmiştir: *yap-, at-, ver- vb.* Bütün

işlemlerin ardından kelimelerden meydana gelen bir liste oluşturulmuştur. Çalışmada sunulan veriler bu listeden elde edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Ahmet Midhat Efendi'nin kelime hazinesine dair genel bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Toplam Kelime	Ham Kelime	Farklı Kelime
30.000	11.325	5.581
150.000	36.035	Tahmini 8.000 kelime

Yazardan seçilen 30.000 kelimelik havuz işaretlenip dizildikten sonra 11.325 kelimelik bir liste oluşturulmuştur. Bu kelimeler, çekim ekleri silinmediği için listede ham olarak bulunmaktadır. Ham listeden elde edilen kelimelerin çekim ekleri silinip kelimeler ortak tabanlarda birleştirildikten sonra 5.581 farklı kelimeye ulaşılmıştır. Özel isimler bu listeye dâhil edilmemiştir. Ham kelimeler, farklı kelimelerin yaklaşık iki katıdır. Bu oran kelime hazinesi açısından zengin bir kullanımı göstermektedir. *Bir yazarın kullandığı kelimelerin sayısı arttıkça farklı kelime kullanma olasılığı düşmektedir*¹. Bunu sınamak amacıyla, Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinden 150.000 kelimelik ikinci bir havuz oluşturulmuş bu havuz ham liste olarak dizilmiştir. Ham listede 36.035 kelimeye rastlanmıştır. Yukarıdaki önermeden hareketle bir oranlama yapıldığı takdirde yazarın farklı kelime kullanımı 8.000'i bulabilmektedir. Bu değer yazarın oldukça zengin bir kelime hazinesine sahip olduğunu göstermektedir. Yazarın eserlerinden seçilerek oluşturulacak daha büyük kelime havuzlarında, çok daha fazla, farklı kelime sayısına ulaşmak mümkündür. Akalın (2011:390) Ahmet Midhat Efendi'nin on üç binin üzerinde söz varlığıyla eserlerini yazdığını belirtmektedir. Bu veriler araştırmamızdaki bulguları destekler yöndedir. Verilerin daha ayrıntılı değerlendirilmesi için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Seçilen metindeki toplam kelime sayısı:	30.000	
İşaretleme sonucundaki toplam kelime sayısı:	28.425	
Farklı Kelime Sayısı:	5.581	
Toplam Kelime / Farklı Kelime Oranı:	5,1	Her kelimenin ortalama tekrarlanma sayısı

Tablodan da anlaşılacağı üzere tahkiyeli eserlerden seçilen 30.000 kelime, ayrı yazılan birleşik kelimeler, özel isimler ve izafet terkipleri işaretlendikten sonra 28.425'e inmiştir. Bu sayıya göre her farklı kelime ortalama 5,1 kere tekrar edilmiştir.

Ahmet Midhat Efendi farklı kelime kullanmaya eğilimli bir yazardır. Bunun göstergesi aşağıdaki tablodaki verilerde gözükmektedir:

¹ Bir yazarın farklı kelime kullanma olasılığı doğrudan alıcı söz varlığının zenginliğine bağlıdır. Alıcı söz varlığı dinleme ve okuma becerileri ile oluşmuş ve edilgen durumdaki söz varlığıdır. Alıcı söz varlığındaki unsurlar ne kadar fazla olursa, konuşma ve yazma becerilerinin oluşturduğu üretici söz varlığına aktarılacak unsurların farklı olma olasılığı da o derece yüksek olur. Ne kadar uzun konuşur ya da yazarsak söz varlığı unsurlarını farklı kullanma olasılığımız da azalacaktır. Çünkü üretici söz varlığının en üst kısmını en sık kullandığımız unsurlar oluşturur ve doğal olarak üretim süreci uzadıkça en iyi bildiğimiz söz varlığı unsurlarına başvurma ihtiyacımız da artar.

Tek sıklıklı kelimelerin sayısı:	3.108
Farklı Kelimeler İçindeki Yüzdeliği	%55,69
Toplam Kelimeler İçindeki Yüzdeliği	%10,93

Yazarın kullandığı 5.581 farklı kelimenin 3.108'i sadece bir sıklıkla kullanılmıştır. Bu sayı tek sıklıklı kelimelerin farklı kelimeler içindeki yüzdeliğinin ne derece büyük olduğunu göstermektedir. Tek sıklıklı kelimeler farklı kelimelerin %55,69'unu, toplam kelimelerin %10,93'ünü oluşturmaktadır. Bu değerler yazarın tahkiyeli eserlerdeki farklı tema eğilimini de ortaya koymaktadır. Yazarın kelime dünyası için *derinlik* ve *ağırlık* kavramlarından söz etmek zordur. Yani yazar bir konuda derinlemesine bilgi vermeyi ya da bir konuda farklı kelimeler kullanmayı tercih etmemektedir. Buradan yazarın bir kelimenin temel anlamı dışındaki anlamlarını kullanma eğiliminde olmadığı sonucu da çıkmaktadır. Ancak kelime dünyasında *genişlik* yönü olduğunu söylemek mümkündür. Yazar çeşitli konularda bolca farklı kelime kullanma eğilimindedir. Bu açıklamalar da yazarın hâce-i evvel olarak didaktik yönüne işaret etmekte ve onda okuyucularına yeni bir şey öğretebilme arzusunun ne kadar yüksek olduğunu teyit etmektedir. Tanpınar (1997: 448)'in dediği gibi Ahmet Midhat Efendi bütün ömrünce öğretmek için öğrenecektir.

Yazarın kullandığı ilk 1.000 kelime, kelime kullanım sıklığı aralıklarına göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

İlk 1000 kelimenin toplam sıklığı ve yüzdeliği	Toplam Sıklık	%	Artış Oranı (%)
0-100	11.930	41,97	-
0-200	14.650	51,54	9,57
0-300	16.371	57,59	6,05
0-400	17.587	61,87	4,28
0-500	18.548	65,25	3,38
0-600	19.367	68,13	2,88
0-700	20.039	70,50	2,36
0-800	20.619	72,54	2,04
0-900	21.119	74,30	1,76
0-1000	21.561	75,85	1,55

Yazarın kullandığı ilk 100 kelime, toplam kelimelerin % 41,97'sini oluşturmaktadır. Yani 30.000 kelimelik metin havuzunun % 40'ı 100 kelimenin tekrarlanması sonucu oluşmuştur. İkinci yüz kelimedeki yüzdelik oran açısından % 9,57'lik bir artış olmuştur. Oran farklı kelime aralığı yükseldikçe doğal olarak düşmektedir. Yazarın kullandığı 1.000 kelime toplam kelimelerin % 75,85'ini oluşturmaktadır. Bu oran ilk 500 kelime için % 65 civarındadır. Bu tablodaki verilerin nitel açıdan değerlendirilmesi için yazarın en sık kullandığı ilk 500 kelimeyi göstermek yararlı olacaktır. Kelimeler şöyledir:

Ol- 968, bir 786, ve 626, bu 499, da(de) 460, et- 384, dahi 289, ki 271, o 246, kendi 223, eyle- 213, mı(mi+mu+mü) 194, ne 187, gibi 179, kadar 179, için 170, hal 162, bulun- 160, ile 150, de- 146, ben 132, gel- 132, üzeri 124, ise 118, sonra 117, gör- 109, şey 109, değil 107, ver- 107, biz 106, i- 106, daha 104, zaman 104, şu 100, her 99, iki 99, taraf 99, kız 98, pek 95, bunlar 87, git- 86, adam 84, kal- 84, iç 79, kadın 76, iste- 75, yer 74, başla- 71, al- 69, fakat 69, sen 69, bile 68, söz 68, çık- 64, gün 64, söyle- 64, en 62, diye 61, bak- 60, göz 59, öyle 59, zira 59, olmak

58, yine 58, böyle 57, ziyade 56, siz 55, art- 53, cihet 53, iş 53, yalnız 52, suret 50, edil- 49, evvel 48, var 48, bul- 47, büyük 47, el 47, şimdi 47, başka 46, yok 46, bil- 45, hem 45, isim 45, güzel 44, bura 43, görül- 43, **valide** 43, hiç 42, var- 42, baş 41, bazı 41, üzere 41, yol 41, derece 40, doğru 40, kapı 40, hatta 39, hiçbir 39, etmek 38, hane 38, işte 38, **çocuk** 37, denil- 37, hemen 37, **herif** 37, ora 37, **vakit** 37, haber 36, biraz 35, **insan** 35, yaş(zaman) 35, ama 34, birer 33, birkaç 33, geç- 33, üç 33, **yirmi** 33, ***istanbul** 32, hikaye 32, ***rum** 31, anla- 31, henüz 31, lazım 31, **resim** 31, adeta 30, göre 30, on 30, diğer 29, gayet 29, gece 29, göster- 29, hakkında 29, kim 29, yap- 29, birisi 28, can 28, efendim 28, hüküm 28, **ihtiyar** 28, **alem** 27, beş 27, binaenaleyh 27, gir- 27, koca 27, nasıl 27, olma 27, sene 27, ***şefik** 26, asıl 26, efendi 26, in- 26, beraber 25, dur- 25, gerek 25, hele 25, **karı** 25, lakin 25, malumat 25, o+kadar 25, aralık 24, bana 24, demek 24, düşün- 24, **halk** 24, kabul 24, kimse 24, ön 24, sana 24, vakıa 24, vapur 24, yüz(çehre) 24, akşam 23, alt 23, anlaşıl- 23, bırak- 23, çehre 23, dört 23, etme 23, **hanım** 23, mahal 23, sev- 23, vücut 23, aç- 22, ara 22, çıkar- 22, ilk 22, işit- 22, karşı 22, nam 22, para 22, veyahut 22, yan 22, yani 22, yeni 22, ***meliha** 21, bahtiyar 21, dünya 21, edebil- 21, geçir- 21, hala 21, ibaret 21, madam 21, nihayet 21, oku- 21, **saat** 21, şöyle 21, ye- 21, ağız 20, bu+kadar 20, dair 20, eğer 20, mutlaka 20, tanı- 20, uzun 20, yürek 20, çünkü 19, **erkek** 19, evet 19, genç 19, halbuki 19, konak 19, koy- 19, odalı 19, onlar 19, otur- 19, otuz 19, tavır 19, veril- 19, çelebi 18, dost 18, eski 18, herkes 18, kan 18, kat 18, lisan 18, mümkün 18, oda 18, ol 18, sor- 18, ah 17, **akıl** 17, at- 17, ay 17, biçare 17, cevap 17, deva 18, dön- 17, gemi 17, hayır 17, kalk- 17, merak 17, nazar 17, sağ 17, sahip 17, sokak 17, şüphe 17, yekdiğeri 17, yüz 17, ***avrupa** 17, ahval 16, ancak 16, arka 16, aşağı 16, bir+kere 16, cümle 16, çalış- 16, danış 16, deniz 16, derhal 16, fikir 16, görmek 16, hak 16, ikinci 16, maada 16, muharrir 16, pantolon 16, takım 16, vuku 16, ***kenan** 15, birtakım 15, bütün 15, daire 15, dolayı 15, getir- 15, iskele 15, mecbur 15, olabil- 15, yat- 15, yoksa 15, zannet- 15, ***demir+bey** 14, ***leon** 14, at 14, bey 14, bin- 14, birçok 14, birinci 14, defa 14, esmer 14, hangi 14, hata 14, hep 14, istifade 14, kırk 14, kitap 14, köy 14, **sekiz** 14, tekrar 14, ***feride+hanım** 13, ***flamme** 13, ***senai** 13, angelina 13, asla 13, ayak 13, belki 13, beri 13, bin 13, boylu 13, bugün 13, bulunma 13, **cinayet** 13, davran- 13, **delikanlı** 13, düş- 13, ehemmiyet 13, **gazete** 13, kaffe 13, kahve 13, mahsus 13, oğul 13, sabah 13, **sanat** 13, senet 13, son 13, sual 13, telakki 13, teslim 13, **tiyatro** 13, ***arnavut** 12, ***beyoğlu** 12, ***cuzella** 12, ***nergis** 12, ***resmi** 12, ***rizet** 12, ara- 12, arkadaş 12, beğen- 12, çok 12, derkar 12, dışarı 12, diyebil- 12, etraf 12, gerçek 12, hakikaten 12, her+bir 12, icra 12, kaptan 12, kulak 12, lakırdı 12, lira 12, neden 12, paşa 12, peyda 12, yatak 12, yedi 12, zengin 12, **zevce** 12, ***hasan** 11, ***katerina** 11, ***rakım** 11, ***saim+bey** 11, ateş 11, burun 11, dakika 11, darıl- 11, dinle- 11, erbab 11, geri 11, götür- 11, ha 11, hacet 11, hatır 11, işbu 11, kalem 11, kısım 11, kıyafet 11, kule 11, kurtul- 11, layık 11, malum 11, mana 11, mecruh 11, memnun 11, nispet 11, peder 11, ses 11, taam 11, tebessüm 11, uşak 11, vaka 11, yaz- 11, yolcu 11, zat 11, zaten 11, ***behçet+bey** 10, ***ciyanni** 10, ***mesut+ağa** 10, ***safa+kok+sanc** 10, açıl- 10, ala 10, almak 10, azim 10, bahis 10, bahusus 10, bakkal 10, bir+zaman 10, celp 10, dükkan 10, elli 10, ettir- 10, gençlik 10, güya 10, hasılı 10, hava 10, hesap 10, hiçbir 10, ileri 10, imza 10, ispat 10, işaret 10, işret 10, ittihaz 10, kamara 10, kaş 10, kelime 10, kol 10, küçük 10, mevki 10, mükemmel 10, müşahede 10, nere 10, nezd 10, orta 10, öğren- 10, ömür 10, rahat 10, refik 10, sair 10, sanki 10, seyahat 10, temaşa 10, vah 10, vermek 10, yukarı 10, zavallı 10, ***cartrisse** 9, ***çerkez** 9, ***sabri+efendi** 9, ***tonak** 9, aleyh 9, aman 9, anlat- 9, baba 9, bekle- 9, bina 9, bir+daha 9, birbiri 9, cariye 9, ciddi 9, çare 9, delalet 9, duçar 9, emir 9, epeyce 9, eşya 9, evlat 9, evvelce 9, fena 9, fiçi 9, filan 9, girip 9, gönder- 9, hariç 9, hendek 9, hizmet 9, ibaret+ol- 9, iştigal 9, kabile 9, kar 9, kızcağız 9, kibar 9, köprü 9, makam 9, maksat 9, mal 9, mektup 9, memleket 9, merdiven 9, meyhane 9.

Kelime listesinde dikkat çeken ön önemli özellik, yüzyıldan daha önce yazılmış eserlerden alınmalarına rağmen listedeki kelimelerin bugün de geçerliliğini korumalarıdır.

Listedeki kelimelerden neredeyse tamamı bugünün nesli tarafından da kolayca anlaşılabilir niteliktedir. Bu durum da yazarın devrine göre sade bir dil kullandığını ve halk tarafından anlaşılma gayesi taşıdığını, çağını aşan bir didaktizme sahip olduğunu ve “herkesin anlayabileceği gibi şöyle kabaca bir Osmanlıca” (Argunşah, 2012:5) ile yazılması isteğini doğrulamaktadır.

Yukarıdaki kelimelerden bazıları koyu renklerle işaretlenmiştir. Bu kelimeler özel olarak bir grup oluşturmak amacıyla değil ilk bakışta buldukları sırada dikkat çekmeleri bakımından önem arz etmektedir. Mesela “*ben 132*”, “*biz 106*” ve “*sen 69*” kelimelerinin sıralanışı, yazarın kahramanlarında *hobbin* yönü öne çıkardığını göstermektedir. “*kız 98*”, “*kadın 76*”, “*hanım 23*” kelimelerinin sıklığı, “*adam 84*”, “*herif 37*” kelimelerine oranla oldukça yüksektir. Yazarın kahramanlarının daha fazlasının kadın olması yanında, toplumdaki *kadın* olgusunu dile getirmede öncü davrandığını söylemek de mümkündür. “*yirmi 33*” sayısını oldukça fazla kullanması metinlerde yirmili yaşlarda insanlardan çok sık bahsetmesi ve özellikle yirmi sene evveline atıflarda bulunmasıyla ilişkilidir.

Yazarın kelime dünyasından hareketle başka yorumlar yapmak da mümkündür. Mesela, yazarın sıfat kullanımı az sayıdadır. Bu sonuç da yazarın edebî dil kullanma gayesinin çok yüksek olmadığı şeklinde yorumlanabileceği gibi öznel yazma gayesi taşımadığını da göstermektedir. Yazarın daha önce de değindiğimiz öğreticilik yönünün bu durumun sağlayıcılarından olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Zira öğreticilik nesnel bir tutumu gerektirir.

“*Medeniyet*” ve *hürriyet* kelimeleri üçer sıklıkla kullanılmıştır. Başka yazılarda kullanmasına rağmen, seçilen 30.000 kelime metinde *vatan* kelimesine rastlanılmaması da ilginçtir. *Devlet* kelimesi 4, *halk* kelimesi ise 24 sıklıkla kullanılmıştır. “*Valide 43*” kelimesi “*baba 9*” kelimesine oranla çok yüksek sıklıkta kullanılmıştır.

Bunlar yanında Ahmet Midhat Efendi’nin kelime dünyası üzerine daha farklı yaklaşımlarla yorumlar yapmak da olanak dâhilindedir. *Kazan-* 5, *kaybet-* 2 sıklıkla kullanılmıştır. *Gül-* 6, *ağla-* ise 4 defa kullanılmıştır. Bu sonuçlar yazarın *dünya* kelimesini 21, *ahiret* kelimesini ise 1 kere tercih etmesinin sebeplerini desteklemektedir. *Ahlâk* kelimesine 1 sıklıkla rastlansa da *namus* 5, *namuslu* 3 defa kullanılmıştır. Bunlara ek olarak *din* 1, *Allah* kelimesi ise 7 defa tercih edilmiştir. Seçilen metinde *ezan* ve *namaz* kelimelerine hiç rastlanılmaması yazarın tahkiyelerinde *dinî tema eğiliminde* olmadığını göstermektedir.

Ahmet Midhat Efendi eserlerinde bolca özel isim kullanan bir yazardır. Buna dair veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Toplam Özel İsim Sayısı	1.154
Farklı Özel İsim Sayısı	339

Yazara ait metin havuzunda 1.154 toplam, 339 farklı özel isme rastlanmıştır. Yazarın en sık kullandığı ilk 100 özel isim şöyledir:

**istanbul* 32, **rum* 31, **şefik* 26, **meliha* 21, **avrupa* 17, **kenan* 15, **demir+bey* 14, **leon* 14, **feride+hanım* 13, **flamme* 13, **senai* 13, **arnavut* 12, **beyoğlu* 12, **cozella* 12, **nergis* 12, **resmi* 12, **rizet* 12, **hasan* 11, **katerina* 11, **rakım* 11, **saim+bey* 11, **behçet+bey* 10, **ciyanni* 10, **mesut+ağa* 10, **safa+kok+sanc* 10, **cartrisse* 9, **çerkez* 9, **sabri+efendi* 9, **tonak* 9, **acem* 8, **fransa* 8, **fransızca* 8, **giordano* 8, **hamparsun+ağa* 8, **lesorak* 8, **osman* 8, **stefani* 8, **trouville* 8, **allah* 7, **alonzo* 7, **arap* 7, **behçet* 7, **çinli* 7, **fransız* 7, **hasna* 7, **ingiliz* 7, **joséphine* 7, **kefalonyalı* 7, **monsieur* 7, **nasuh+efendi* 7, **paris* 7, **phine* 7, **rus* 7, **avrupalı* 6, **aztek* 6, **beykoz* 6, **galata* 6, **ingilizce* 6, **ispanyol*

6, *katerina+dö+branoviç 6, *mehmet 6, *müslüman 6, *necati 6, *raziye 6, *rumeli 6, *türkçe 6, *yunanistan 6, *zeka+bey 6, *ahmet 5, *baptistin 5, *hulusi 5, *ilia 5, *karadeniz 5, *mellah 5, *osmanlı 5, *sohbet 5, *abaza 4, *alfons 4, *andre 4, *beço 4, *berrakpınar 4, *brasill 4, *elhamra 4, *engürusizade 4, *ermenî 4, *fardiç 4, *frenk 4, *gabriel 4, *gocafo 4, *izmir 4, *kanlıburc 4, *laroche 4, *nasuh 4, *necati+efendi 4, *rakım+efendi 4, *remzi+efendi 4, *rusya 4, *türk 4, *zerno 4, *agah.

Listede koyu renklerle çeşitli millet, yer ve dil adları gösterilmiştir. Altı çizili kelimeler yabancı isimlerdir. Özel isimlerdeki çeşitlilik yazarın eserlerindeki zengin mekân dünyasını ve şahıslar kadrosunu göstermektedir. Avrupa ve Avrupalıya dair özel isimler oldukça fazladır. Bu durum Tanzimat döneminin genellenebilir özelliklerinden Batılılaşma eğilimiyle de ilişkilendirilebilir. *Osmanlı* ve *Türk* isimlerinin, *Çerkez*, *Acem*, *Fransız*, *İngiliz* gibi adlara göre daha alt sıralarda kalması da dikkat çekicidir.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerindeki fiil kullanımı da farklı değerlendirmelere olanak sağlayacak niteliktedir. Yazarın kullandığı fiillere dair veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Toplam fiil sayısı:	5.212	
Farklı fiil sayısı:	670	
Etken fiiller:	539	
Edilgen fiiller:	131	
Edilgen fiillerin oranı:	20%	otobiyografik anlatım eğilimi
Etken fiillerin oranı:	80%	

Yazarın kullandığı fiillerin toplam sayısı 5.212'dir. Bunlar 670 farklı fiilin tekrarlanması ile oluşmuştur. Fiillerin 539'u etken, 131'i ise edilgen olarak kullanılmıştır. Bu değerler etken fiiller için % 80, edilgen fiiller için ise % 20 oranına karşılık gelmektedir. Edilgen fiiller kendini gösterir orandadır. Bu durum da yazarın otobiyografik anlatım eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin en sık kullandığı ilk 100 fiil şöyledir:

ol- 968, et- 384, eyle- 213, bulun- 160, de- 146, gel- 132, gör- 109, ver- 107, i- 106, git- 86, kal- 84, iste- 75, başla- 71, al- 69, söyle- 64, çık- 64, bak- 60, art- 53, edil- 49, bul- 47, bil- 45, görül- 43, var- 42, denil- 37, geç- 33, anla- 31, yap- 29, göster- 29, gir- 27, in- 26, dur- 25, düşün- 24, bırak- 23, anlaşıl- 23, sev- 23, çıkar- 22, işit- 22, aç- 22, ye- 21, edebil- 21, geçir- 21, oku- 21, tanı- 20, veril- 19, otur- 19, koy- 19, sor- 18, kalk- 17, dön- 17, at- 17, çalış- 16, olabilir- 15, getir- 15, yat- 15, zannet- 15, bin- 14, davran- 13, düş- 13, ara- 12, diyebil- 12, beğen- 12, dinle- 11, darıl- 11, kurtul- 11, götür- 11, yaz- 11, açıl- 10, öğren- 10, ettir- 10, yaşa- 9, bekle- 9, ibaret+ol- 9, gönder- 9, anlat- 9, benze- 8, yapı- 8, görün- 8, arttır- 8, şaş- 8, uğra- 7, iç- 7, kesil- 7, öl- 7, sokul- 7, zannolun- 7, saldır- 7, yanaş- 7, hükmet- 7, tut- 7, gez- 7, acı- 6, kork- 6, bakıl- 6, muvaffak+ol- 6, gül- 6, addolun- 6, kurtar- 6, çağır- 6, addet- 6, sarf+et- 6.

"ol-" fiili yazarın en sık kullandığı eylem olması yanında en sık kullandığı kelimedir. Kelime hazinesi araştırmalarının neredeyse tamamında en sık kullanılan kelime "bir" olmasına rağmen, Ahmet Midhat Efendi'nin dilindeki sıklık farklıdır. Bu durumu anlatım tarzına ve yazarın üslubuna bağlamak mümkündür. Listede yer alan fiillerden "oku- 21, dinle- 11, yaz- 11, konuş- 2 (söyle-, anlat- vb. dışında)" eylemlerinin değerleri de dikkat çekicidir. Ahmet Midhat Efendi'nin okumak uğraşını ne derece önemseydiği apaçık ortadadır. *Düşün- 24, öğren- 8, muvaffak+ol- 6* fiilleri de bu durumu destekler yöndedir.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1. Ahmet Midhat Efendi kelime hazinesi açısından çok zengin birikime sahiptir. Yazılarındaki farklı kelime kullanımı tema çeşitliliğini tercih etmesi ve öğretme gayesinde olmasıyla açıklanabilir. 30.000 kelimelik bir metinde 5.581 farklı kelime kullanmak çok büyük bir başarıdır. Kelime listelerinde “+” işareti ile birleştirilen izafet terkipleri ayrıldığı takdirde bu sayı 6.000’i geçmektedir. Yazarın yazılarında *genişlik* yönü apaçık bellidir.
2. Yazarın dili devrine oranla oldukça sadedir. Bunun sebebi yazarın, halkın içinden biri olması yanında, yazılarını halka adama amacı taşımasıdır. Bu durum Ahmet Midhat Efendi’nin *yazar* olması yanında *yayımcı* olmasına da bağlanabilir.
3. Yazarın eserlerinde şahıslar kadrosu çok zengindir. Bu sebeple özel isim kullanımı da üst düzeydedir. Yabancı özel isim kullanım tercihi de oldukça fazladır. Bunun sebebi de eserlerinde yabancı mekânları çok sık kullanmasıyla açıklanabilir.
4. Ahmet Midhat Efendi bir eylem insanıdır. Bunun delaleti de eserlerinde fiil kullanımının sıklığıyla gözükmetedir. Kullandığı farklı fiiller, toplam farklı kelimelerin %12’sini, kullandığı toplam fiiller ise toplam kelimelerin %17’sini oluşturmaktadır.
5. Yazarın kelime hazinesi, devrinin özelliklerinin eserlerine yansımaları, yazma amacının belirlenmesi, yazma psikolojisinin ortaya konması vb. açılardan içerik analizi yapmaya müsaittir.

Kaynaklar

- Ahmet Midhat Efendi. (2000). *Acâyib-i âlem*. (Haz.: Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
-(2000). *Altın âşıkları*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Arnavutlar solyotlar*. (Haz.: M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Bahtiyarlık*. (Haz.: Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Cellât*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- *Cinli Han*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Erol Ülgen, Necat Birinci). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Çengi*. (Haz.: Erol Ülgen, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Demir Bey yahut inkişâf-ı esrâr*. (Haz.: M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Diplomalı kız*. (Haz.: Erol Ülgen, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Dürdane Hanım*. (Haz.: Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Eski mektuplar*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Esrâr-ı cinâyât*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*. (Haz.: Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Necat Birinci). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Fennî bir roman yahut Amerika doktorları*. (Haz.: M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Gönüllü*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk, Erol Ülgen, Necat Birinci). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Gürcükızı yahut intikam*. (Haz.: Erol Ülgen, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Hasan Mellâh yahut sır içinde esrar*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk). Ankara: TDK Yayınları.

Ahmet Midhat Efendi'nin Kelime Hazinesi

- (2000). *Haydut montari*. (Haz.: Erol Ülgen, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Hayret*. (Haz.: Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Henüz 17 yaşında*. (Haz.: Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Hüseyin Fellâh*. (Haz.: Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, Necat Birinci). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Kafkas*. (Haz.: Erol Ülgen, Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Karnaval*. (Haz.: Kâzım Yetiş). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Müşahadat*. (Haz.: Necat Birinci). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Paris'te bir Türk*. (Haz.: Erol Ülgen). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Rikalda yahut Amerika'da vahşet âlemi*. (Haz.: Erol Ülgen, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Süleyman Muslî*. (Haz.: Erol Ülgen, Fatih Andı). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Vah*. (Haz.: Kâzım Yetiş). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Yeryüzünde bir melek*. (Haz.: Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- (2000). *Zeyl-i Hasan Mellâh yahut sır içinde esrar*. (Haz.: Ali Şükrü Çoruk). Ankara: TDK Yayınları.
- Akalın, Şükrü Halûk. (2011). *Yunus Emre ve Türkçe*. *Türk Dili*. S: 719, s. 387-392.
- Argunşah, Mustafa. (2012). *Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri*. *Turkish Studies*. 7(4), s.1-12.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1997). *19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Us, Hakkı Tarık. (1955). *Bir jübilenin intıba'ları: Ahmed Midhat'ı anıyoruz*. İstanbul: Vakit, Gazete, Matbaa, Kütüphane.